

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ АНСАМБЛЕВОГО СПІВУ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу, 13-241М гр.
Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової)
програми Музичне мистецтво
Афанасенко Марія Ігорівна
Керівник: кандидатка мистецтвознавства,
доцентка Чехуніна А.О.
Рецензент: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
ім. Володимира Винниченка
Шевцова О. Б.

Івано-Франківськ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу	7
1.1. Музично-естетичне виховання школярів як психолого-педагогічна проблема.....	7
1.2. Основні критерії та показники музично-естетичного виховання школярів.....	14
1.3. Значення ансамблевого співу у музично-естетичному вихованні школярів.....	20
РОЗДІЛ 2. Оптимізація музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу	28
2.1. Специфіка роботи з вокальним ансамблем у школі.....	28
2.2. Педагогічні умови музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу.....	31
2.3. Методичні прийоми оптимізації музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу.....	36
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	
Додаток А. Розспівки.....	57
Додаток Б. Кодекс академічної доброчесності.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сьогоденних реалій, трагічних подій питання музично-естетичного виховання особистості набуває особливо гострої актуальності. Саме це сприяє укріпленню моральних позицій школярів, осягненню й усвідомленню національних цінностей у світовому вимірі, формуванню духовно багатой, гармонічно цілісної й національно свідомой особистості, що зможе протистояти агресії, негативним асоціальним впливам, творити себе й оточуючий світ. Це підкреслено й у «Концепції естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури» [29].

Сучасні дослідження, присвячені реформуванню освітньої системи, питанням естетичного виховання школярів акцентують увагу на окремих аспектах формування духовного світу дитини, її емоційної сфери, розвитку творчого потенціалу. Проте потребує дослідження питання ансамблевого співу в загальноосвітніх навчальних закладах, як однієї з провідних форм музично-естетичного виховання. Окремі аспекти цього питання піднімалися такими дослідниками як І. Барвінок [1], І. Газіна [8], В. Гаснюк [10], Л. Гуденко [13], Н.Гунько [15], О. Дем'янчук [16, 17], Г. Дідич [18], І. Зязюн [21], С. Куракін [32], О. Ростовський [49, 50], О. Сапожник [52], О. Сироєжко [54, 55, 56, 57], О. Соломонова [60, 61, 62, 63, 64, 65], А. Чехуніна [71, 72, 73] та ін. Об'єктивні ж потреби українського суспільства у високому рівні музично-естетичного виховання особистості вимагають подальшої розробки теоретично-методичних основ даного процесу. Тож недостатня розробленість зазначеної проблеми, її теоретичне й практичне значення обумовлюють актуальність теми нашого дослідження: **«Музично-естетичне виховання школярів засобами ансамблевого співу».**

Мета дослідження полягає у розробці й теоретичному обґрунтуванні методів оптимізації музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу.

Завдання дослідження.

Відповідно до мети роботи визначаються головні завдання:

- 1) дослідити стан і проблеми у педагогіко-психологічній теорії та практиці музично-естетичного виховання школярів;
- 2) визначити основні критерії та показники музично-естетичної вихованості школярів;
- 3) обґрунтувати значення ансамблевого співу у музично-естетичному вихованні школярів;
- 4) виявити специфіку роботи з вокальним ансамблем в школі;
- 5) окреслити основні педагогічні умови музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу;
- 6) визначити методичні прийоми, спрямовані на оптимізацію музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу.

Об'єктом дослідження є процес музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу.

Предметом дослідження є методичні прийоми оптимізації музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу.

Методи дослідження. Основними методами даного дослідження є: *теоретичний* – вивчення психологічної, педагогічної та методичної літератури, що стосується даної теми з метою визначення її стану розробленості та визначення понятійного апарату дослідження; *аналітичний та практичний методи*, спрямовані на визначення критеріїв та показників музично-естетичної вихованості школярів та обґрунтування методичних прийомів для їх оптимізації.

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна даної кваліфікаційної роботи полягає в тому, що подальшого розвитку набуло питання музично-естетичного виховання школярів, зокрема, засобами ансамблевого співу; уточнено сутність і зміст поняття «музично-естетичне виховання»; визначено і теоретично обґрунтовано методичні прийоми оптимізації музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема даної кваліфікаційної роботи відповідає науковим програмам підготовки фахівців другого рівня вищої освіти «Магістр» спеціальності 025 «Музичне мистецтво», навчальним планам даного напрямку підготовки, тематиці та науково-дослідницькому профілю кафедри музичного мистецтва ХДУ.

Практичне значення дослідження. Матеріали й одержані результати даної роботи можуть бути використані в лекційних курсах дисципліни «Методика викладання музичного мистецтва», а також в педагогічній діяльності викладачів, які є керівниками вокальних ансамблів, студій тощо. Також матеріали дослідження можуть бути використані для подальших розробок даної проблематики.

Апробація результатів дослідження.

Кваліфікаційна робота обговорювалася на засіданнях кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв Херсонського державного університету.

Провідні положення та висновки було відбито у одноосібній публікації «Музично-естетичне виховання школярів засобами ансамблевого співу». *Альманах Магістерські студії*. Херсон. ХДУ, 2022., та виступами на конференціях:

– Міжнародній науково-творчій конференції «Трансформація музичної освіти і культури: традиція та сучасність» 7 – 9 травня Одеса 2022 р.;

– XII Усеукраїнській (із міжнародною участю) науково-практичної (online) конференції «Актуальні проблеми мистецької освіти в системі вищої школи», Херсон-Івано-Франківськ, 11 листопада 2022 р.

Структура дослідження.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і одного додатку. Загальний обсяг роботи складає 55 сторінок, з них 44 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складає 80 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АНСАМБЛЕВОГО СПІВУ

1.1. Музично-естетичне виховання школярів як психолого-педагогічна проблема

Історичні і соціальні зміни, що відбуваються в Україні, виклики сьогодення безумовно знаходять відображення у розвитку духовності громадян. І одним з важливих завдань школи є виховання інтелектуально розвиненої, гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості з високим рівнем розвитку естетичних почуттів. Як стверджує О. Соломонова, «сучасний стан вищої освіти в Україні настійно висуває проблему оптимізації навчального процесу», що «дозволить розширити проблемне поле досліджуваних предметів і відкрити нові виміри композиторської і виконавської творчості» [62, с.172]. З цієї точки зору особлива увага належить музично-естетичному вихованню школярів, адже «мистецтво має унікальні можливості впливу на людину, тому художньо-естетичне виховання потрібно розглядати не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів» [30, с.2]. І особлива роль в даному питанні відводиться саме музично-естетичному вихованню, яке неодноразово було у полі уваги багатьох науковців, філософів, психологів, педагогів, музикознавців та ін..

Ще в стародавні часи відомі мислителі Платон та Аристотель обґрунтовували свої системи музично-естетичного виховання дітей, головною метою яких вони бачили розвиток вищих духовних сил в

людині, щоб зробити її зовнішньо й внутрішньо прекрасною. В епоху Середньовіччя роль музично-естетичного виховання дещо зменшується, проявляючись лише у вмінні сприймати мистецтво у відповідності до релігійних постулатів. Нова ідейна орієнтація епохи Відродження сприяла активному розвитку мистецтва, в результаті чого оновлюється й набуває знову вагомості музично-естетичне виховання молоді, воно стало носієм гуманістичного змісту і прогресивних форм музичного виховання. Але, на жаль, доступним це було на той час тільки дворянству й аристократії.

Новим етапом розвитку музично-естетичного виховання стала доба Просвітництва, коли естетичне виховання розумілося як засіб встановлення «суспільної гармонії». З часом музика стала однією з головних навчальних дисциплін в народних школах. Обов'язковим став спів.

В ХХ столітті почалися активні пошуки, експериментальні дослідження питань музично-естетичного виховання в різних країнах (Угорщина, Німеччина, Польща, Франція та ін.).

В Україні активно впроваджувати і досліджувати питання музично-естетичного виховання почали лише наприкінці ХІХ ст.. Насамперед це пов'язано з педагогічною діяльністю композиторів М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, С. Людкевича та ін.. Вже в другій половині ХХ століття ця проблема набула ширшого висвітлення. До неї зверталися й педагоги, й музикознавці, й психологи, серед яких Л. Архімович, Д. Антонович, М. Гордійчук, С. Грица, Т. Каришева, Н. Шресер-Ткаченко, Т. Булат, Л. Корній, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Михайличенко, В. Іванов, С. Горбенко та ін.. І сьогодні ця проблема залишається актуальною.

Розглянемо зміст поняття «музично-естетичне виховання» з психолого-педагогічної точки зору, включаючи всі його складові, а саме «виховання», «естетичне виховання», «музичне виховання».

Категорія «виховання» з психологічної точки зору є процесом «свідомого, цілеспрямованого й систематичного формування особистості, який здійснюється в межах і під впливом соціальних інституцій (родини, виховних і навчальних закладів, установ культури, суспільних організацій, засобів масової інформації, тощо) з метою її підготовки до повноцінного життя й самореалізації в суспільстві, до життєдіяльності в різних сферах соціальної практики (професійно-трудової, сімейно-побутової, суспільно-політичної і культурної) та до виконання певних соціальних функцій, прийняття соціальних ролей». [5]. Врахування психологічного аспекту в процесі музично-естетичного виховання школярів є необхідним компонентом, адже, як влучно зазначає О. Б. Соломонова: «...дитина – створіння біосоціальне, яке сприймає світ і як особистість з неповторним психологічним кодом, і як носій соціокультурної реальності, що адаптує її у власній картині світу...» [65, с.52]

В педагогіці дефініція «виховання» вживається в чотирьох значеннях:

- «у широкому соціальному – як виховний вплив на людину всього суспільства і всієї дійсності, який має не лише позитивну спрямованість. Дійсність містить конфлікти і протиріччя: тут особистість набуває не тільки позитивного соціального досвіду, але і негативного» [78, с.232];
- у широкому педагогічному значенні – як «...виховна діяльність різних освітньо-виховних систем, які керуються педагогічними теоріями» [78, с.232];

- у педагогічному вузькому значенні як «...цілеспрямована виховна діяльність педагога з метою досягнення певних виховних цілей» [78, с.232];
- і у дуже вузькому як «...розв'язання педагогом конкретної індивідуальної проблеми виховання або перевиховання» [78, с.232].

В. Ягупов, орієнтуючись на ці значення, визначає виховання в педагогіці як «процес цілеспрямованої, систематичної, організованої і планомірної взаємодії вихователя і вихованця, під час якого відбувається вплив на свідомість, підсвідомість, пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сфери вихованця з метою формування у нього наукового світогляду, високих моральних, громадських і професійних рис для формування його особистості» [78, с.232].

Близьким, але менш розгорнутим є визначення М. Фіцули: «виховання» як педагогічна категорія – це «система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості» [68, с. 3].

Тобто, вже з даних визначень ми бачимо, що «виховання» як педагогічна категорія характеризується цілеспрямованістю, системністю, планомірністю і організованістю процесу взаємодії викладача і учня. І тут є влучним і доречним зауваження І. Бежа, який наголошує, що «в умовах реформування національної освіти процес виховання має здійснюватися на основі сучасних ідей, підходів, принципів, механізмів і закономірностей, адекватних новим умовам» [2, с.36].

Категорія «естетичне виховання» розглядається науковцями в сфері психології й педагогіки з акцентом на розвиток розуміння прекрасного. Це питання почало привертати увагу митців ще у давнину, а саме за часів Платона та Аристотеля, які підкреслювали, що

найефективнішим способом естетичного виховання є мистецтво. З часом ця теорія продовжила свій розвиток, розширюючи завдання і способи.

Серед педагогів-методистів сучасності, що зверталися до цієї проблематики особливо хочеться відмітити Н. Волошину (1940-2010), дослідження якої стали основою багатьох науковців молодшої генерації, «її педагогічна й методична діяльність сповнена глибинного відчуття національного духу та внутрішньої краси нашого народу» [35, с.191]. Домінуючою ідеєю її робіт є міждисциплінарний зв'язок, який спрямований на підсилення образного мислення учнів, на розвиток їх творчого потенціалу, адже, як зазначає І. Лелюх: «Естетичне виховання покликане не лише розвивати в учнів вміння сприймати й оцінювати прекрасне, а й пробудити їхню творчу діяльність» [35, с.192]. Універсальним способом естетичного виховання М.Волошина називає працю – «творити прекрасне в мистецтві зможуть не всі, але створювати красу в процесі виробничої діяльності, щоденного спілкування можуть і повинні всі...» [6, с.6]. Естетичне виховання є важливим компонентом в розвитку особистості школяра, розвитку його художнього смаку та краси, гармонії, любові до прекрасного. А перебуваючи у нерозривному зв'язку з патріотичним і моральним вихованням – любові до Батьківщини, до свого народу.

Питання естетичного виховання активно опрацьовують й інші педагоги-науковці. У визначенні М. Фіцули, естетичне виховання – це «...складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини» [68, с.315].

В Українському педагогічному словнику естетичне виховання визначається як «складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності

сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини» [12, с.119]. Близькі визначення зустрічаємо і у Л. Калініної [25, с.24], В. Ягупова [78, с.495] та ін.

О. Дубасенюк розглядає естетичне виховання як «педагогічний процес взаємодії педагога та учнів», що сприяє розвитку естетичного ставлення особистості до життя, тобто любові до життя в будь-яких проявах, здатності до творчої діяльності за законами краси, гармонії, моралі [47, с.359].

Та найбільш влучним, на наш погляд, є визначення Н. П. Сірант, де даний феномен позначається не тільки як окрема категорія, або складова частина вихованого процесу, а як певна система, «цілеспрямований процес, що включає в себе систему комплексного, цілеспрямованого, планомірного та послідовного впливу на людину з боку певних соціальних інститутів та установ на основі єдиних науково-педагогічних принципів, методів та засад, в результаті якого в неї виникає світоглядна настанова на безпосередню творчу оцінку дійсності та власного життя в суспільстві як проявів прекрасного і потворного, піднесеного і низького, комічного і трагічного та інших естетичних категорій» [58, с.26]

Формуванню естетичних смаків школярів, їх естетичної діяльності найбільш сприяє музичне мистецтво. Тому рядоположним до естетичного виховання є поняття «музичного виховання». Воно порівняно є дещо вузким і передбачає формування здатності емоційно сприймати музику в процесі різних видів музичної діяльності, а також здатності виразного виконання того чи іншого музичного твору. «Музичне виховання розвиває любов до музики, вдосконалює здатність розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою. Засобами музичного виховання є: музична освіта, як сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для практичної

музичної діяльності, а також процес їх засвоєння; практична музична діяльність, слухання музики» [12, с. 219].

У науково-педагогічній літературі «музичне виховання розглядається як складний діалектичний процес розвитку художньо-творчих здібностей особистості, здатності до естетичного сприймання і переживання музики у процесі якого розвивається інтерес до музики, вдосконалюється здатність розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою» [56, с.80].

На переконання О. Рудницької, «..сама музика, яку вирізняє процесуальність, відсутність будь-якої наочної конкретності, предметного зображення, хронології подій, якнайбільше вимагає від сприймаючого емоційної чутливості, фантазії, творчої ініціативи, асоціативного мислення, спостережливості, тобто тих якостей, що іноді бувають кориснішими для людини, ніж отримана нею сума знань» [51, с.127].

Виходячи з даних визначень, можна сказати, що музика є тим мистецтвом, яке здатне впливати на емоційність, витончену чуйність, породжувати такі почуття як співпереживання, добро, насолода, формувати духовний світ особистості, національну самосвідомість тощо. Т. І. Суценок підкреслює, що «...емоційність природи, властива морально і естетично вихованій людині...», вона «...виражається в тому, що серце стає сприйнятливим до доброго слова, повчання, поради, напуття. Якщо ви хочете, щоб слово вчило жити, щоб ваші вихованці прагнули до добра, – виховуйте тонкість, емоційну чуйність юного серця. Серед численних засобів впливу на юне серце важливе місце належить музиці» [66, с. 170]. При цьому О. Ростовський підкреслює, що «виховання музикою не є ізольованим процесом, а пов'язане із соціальним і загальним психічним розвитком учня, здійснюється в контексті становлення цілісної особистості людини» [49, с. 87]. Цю думку

підтримує й О. Олексюк, наголошуючи – «засобами музики слід формувати основні компоненти духовного світу молоді, національної самосвідомості та патріотичного мислення, оскільки вона, насамперед, пов'язана з всебічним використанням кращих зразків української музичної творчості – фольклору нашого народу» [42, с. 9].

Розглянувши різні тлумачення і визначення складових елементів поняття «музично-естетичне виховання», звернемося безпосередньо до нього, як синтезуючої форми даного виховного процесу. Так, Ю. Юцевич, відмічає, що музично-естетичне виховання є «цілеспрямованим розвитком музичних здібностей особистості, вихованням цілісного відчуття, переживанням й розумінням образного змісту музичних творів, засвоєнням суспільно-історичного досвіду музичної діяльності, спрямованої на формування й розвиток засобами мистецтв естетичних почуттів, переживань, понять, інтересів, потреб, смаків, оцінок, образного мислення, творчих здібностей, гуманістичного ставлення до навколишнього життя і мистецтва» [77, с. 92].

Отже, у контексті дослідження проблеми музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу, саме поняття «музично-естетичного виховання» визначимо як певний педагогічний процес, спрямований на залучення учнів до ансамблевого співу з метою формування їх естетичного ставлення до навколишнього світу, а також до мистецтва і культурних цінностей, в тому числі й національних.

1.2. Основні критерії та показники музично-естетичної вихованості школярів

Розглянувши різні структурні компоненти й визначення категорії «музично-естетичне виховання», окреслимо основні критерії і показники музично-естетичної вихованості школярів. Це питання також

неодноразово піднімалося педагогами-методистами. І тут, аналізуючи ряд досліджень, ми бачимо неоднозначність у виділенні основних критеріїв і показників та їх характеристики.

Так, в роботі В. Гаснюк висуваються наступні критерії:

- мотиваційно-пізнавальний, який характеризується стійким інтересом до музичних знань;
- емоційно-оцінювальний – емоційний відгук на музику та оцінювальне ставлення до неї;
- творчо-діяльнісний – прагнення до творчого самовираження;
- регулятивно-комунікативний – національна самоідентифікація у просторі [10]

Т. Завадська, в свою чергу, виокремлює три критерії:

- мотиваційно-орієнтовний, що визначається прагненням і внутрішньою потребою набувати музичні знання;
- операційно-перцептивний, характеризується наявністю певних музичних вмінь і навичок;
- контрольно-оцінювальний, що визначається вмінням робити естетичну оцінку образного змісту музичного твору та його інтерпретації [19]

Дещо інший ракурс визначення критеріїв музично-естетичної вихованості бачимо у М. Семенцивої. Дослідниця виокремлює три оцінювальних критерії:

- розвиненість естетичних стосунків, показниками якого є естетичні почуття, чуттєвість, естетичне сприйняття, естетичне хвилювання, наявність творчої уяви;
- обсяг естетичних знань, показниками якого дослідниця визначає естетичну свідомість, естетичний смак, естетичний ідеал, естетичні потреби;

- естетична вихованість, яка передбачає стійкий прояв художньо-естетичних здібностей [53].

С. Реутська у дисертаційному дослідженні з проблеми музично-естетичного виховання також визначає свій перелік критеріїв:

- емоційно-вольовий, який проявляється у «зацікавленості, в захопленні музикою, у вмінні передавати емоційний зміст твору під час його виконання» [48, с.110];
- когнітивний критерій, який характеризується розвитком «інтелектуально-мислиневих дій» і передбачає осмислене сприйняття музичного твору з опорою на здобуті теоретичні знання [48];
- конативний (поведінковий) критерій, що «проявляється через формування світоглядних і поведінкових установок під впливом виконавської діяльності чи вчинків учня, які відповідають естетичним емоціям і переживанням від сприйняття музики» [48, с. 110].

Цікавим і багаторівневим є підхід С. Куракіна щодо розробки критеріїв музично-естетичної вихованості особистості. Автор виділяє три групи:

- психологічні;
- педагогічні;
- соціальні,

які, в свою чергу мають внутрішній розподіл. Щоб наочно усвідомити цю багаторівневість зафіксуємо її у формі таблиці [32]:

Таблиця 1.2.1

Психологічні	емоційно-естетичний критерій;	Емоції учня як результат спілкування з музичним мистецтвом
	критерій саморегуляції;	Здатність керувати психофізичною органікою
	мотиваційний критерій	Мотиви, що спонукають учня займатись музичною діяльністю
Педагогічні	інтенсивність самостійних занять;	Зв'язок між рівнем інтересу до музичних знань і якістю виконаної самостійної роботи
	виконавська культура;	Сукупність виконавських навичок і теоретичних знань
	співтворчість	Здатність обмінюватись особистим естетичним досвідом і сприймати чужий
Соціальні	світоглядні позиції батьків;	Залучення батьків до естетичного виховання
	культурообмін в сім'ї	Виявлення характеру культурного обміну в сім'ї

Низку критеріїв пропонує І. О. Слятїна у своєму дослідженні, присвяченому музично-естетичній вихованості дітей підліткового віку.

Ці критерії дослідниця формує на основі власного розуміння музично-естетичної вихованості, що є «інтегрованою властивістю особистості, яка покликана забезпечувати плідний духовно-практичний зв'язок з музичним мистецтвом як соціальною, художньою та естетичною цінністю; засвідчувати багатоаспектний досвід освоєння окремих творів музичного мистецтва, а також його жанрів та видів; спонукати особистість до активної взаємодії з музичним мистецтвом на основі його повноцінного сприймання, оцінювання та інтерпретації під час спілкування та виконання» [59, с.19]. Звідси три критерії:

- ціннісно-орієнтаційний критерій музично-естетичної вихованості учнів, показником якого є зацікавленість цінністю, художньою значимістю музичного мистецтва;
- інформаційно-змістовний критерій передбачає обізнаність в галузі видів, жанрів музичного мистецтва і конкретних музичних творів;
- діяльнісно-процесуальний критерій характеризується сформованістю осмисленого й емоційного сприйняття музики, її оцінювання й інтерпретації [59].

Цінним моментом роботи дослідниці є визначення рівнів музично-естетичного виховання учнів відповідно до кожного критерія [59]. Для кращого розуміння знову унаочнимо це у вигляді таблиці:

Таблиця 1.2.2

Рівні музично-естетичної вихованості учнів		
Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
За ціннісно-орієнтаційним критерієм		
Інтерес до формальних аспектів музичного мистецтва	Інтерес до художньої цінності музичного мистецтва	Інтерес до естетичної цінності музичного мистецтва
За інформаційно-змістовним критерієм		
Знання окремих творів музичного мистецтва	Знання жанрів музичного мистецтва	Знання різних видів музичного мистецтва
За діяльнісно-процесуальним критерієм		
Сприймання творів музичного мистецтва	Оцінювання творів музичного мистецтва	Інтерпретація творів музичного мистецтва

Отже, розглянувши і проаналізувавши різні підходи до визначення критеріїв музично-естетичної вихованості особистості, ми бачимо певну неоднозначність позицій науковців, але при цьому не можна не відмітити певну спільність критеріїв і показників. А саме це вмотивованість, зацікавленість музикою, прагнення до спілкування з музичним мистецтвом; це наявність елементарних музично-теоретичних знань і практично-виконавських навичок; і, нарешті, це усвідомлений діяльнісно-творчий процес, сформованість виконавських умінь у процесі творчої діяльності.

Спираючись на вже існуючі підходи до визначення критеріїв і показників музично-естетичної вихованості особистості, відповідно до напрямку даного дослідження, окреслимо критерії музично-естетичної вихованості школярів засобами ансамблевого співу:

- мотиваційно-комунікативний критерій, який характеризується особистісною потребою школярів брати участь в ансамблевому музикуванні/співі, прагненні до колективної музично-творчої діяльності, бажанні опанувати музичне мистецтво через творче спілкування і активне включення в оточуюче музичне середовище;
- когнітивно-пізнавальний критерій, який передбачає наявність елементарних музичних знань, практично-виконавських вмінь і навичок, що необхідні для якісного виконання вокально-ансамблевих творів, сформованість певного музичного тезаурусу;
- діяльнісно-творчий критерій, що характеризується вмінням застосовувати власний творчий досвід в ансамблевій вокально-виконавській діяльності, сформованістю виконавських умінь щодо ансамблевого співу, інтерпретаційних навичок при створенні спільного творчого продукту колективної музичної діяльності.

1.3. Значення ансамблевого співу у музично-естетичному вихованні школярів

Говорячи про значення ансамблевого співу у музично-естетичному вихованні школярів, не можна не торкнутися історії становлення цього виду виконавської діяльності, адже ансамблевий спів є генетично обумовленою складовою суспільного життя українців, «...потужним засобом самоствердження та етнічної самоідентифікації українського народу...й уособлюється як унікальне явище, як окрема культурологічна система в контексті світової культури» [23].

Історія ансамблевого співу сягає давніх часів. Всі народні обрядові дійства супроводжувались, як відомо, колективним співом. Насамперед мають на увазі календарно-обрядові та окремі родинно-обрядові пісні.

Пізніше з'являються пісні-романси, які також часто співались саме ансамблем з використанням характерного багатоголосся типу втора.

З ансамблевим музикуванням пов'язаний і розвиток церковного співу в Україні, який сформувався на перетині пісенно-культової традиції дохристиянської ери і візантійської співочої традиції. Перші зразки представляли собою унісонний ансамблевий спів (знаменний розспів), пізніше з'являється строчний спів (перехідна форма церковного багатоголосся), і в XVII столітті – партесний спів. Одним з провідних жанрів ансамблевого музикування Н. Герасимова-Персидська називає партесний мотет, «...побудований на протиставленні-змаганні різних груп невеликого вокального ансамблю а cappella» [11].

Надалі до початку XX століття ансамблевий спів продовжує функціонувати в народній музиці, але в академічній дещо відходить на другий план, адже широкого розповсюдження набирають жанри інструментальної музики та опери, де ансамблі використовуються як одна з оперних форм.

Поновлення зацікавленості ансамблевим співом відбувається на початку XX століття, коли в Україні починає активно розвиватися педагогічна думка щодо впровадження музично-естетичного виховання особистості. І основою цього процесу стане саме ансамблевий і хоровий спів. Особливо в цьому плані слід відмітити музично-педагогічну діяльність М. Леонтовича, К. Стеценка, В. Верховинця. В своїй «Пам'ятній книжці» М. Леонтович занотував: «Мета систематичних співів: розвага власними силами, музичне виховання, уважність, пам'ять, естетичне почуття..., розвиток інтелектуальних сил від почуття спільної солідарності, громадські інститути, дисципліна волі через хоровий спів» [37, с.45].

На сучасному етапі ансамблевий спів є однією з головних форм роботи зі школярами, що сприяє музично-естетичному вихованню.

Зручність його, на відміну від хорового співу, полягає у невеликій кількості учасників, у камерності звучання і можливості індивідуальної роботи з кожним учнем. Тобто ансамблевий спів, як відмічає А. Чехуніна, має «...яскраво визначене естетичне призначення...» яке спрямовується «...на формування в учнів певного світогляду», а особистісний підхід до кожного з учнів дозволяє враховувати «... рівень їхньої музичного обдарованості, інтелектуального, емоційного й емпатійного розвитку, музично-естетичні смаки, пріоритетні виконавські стилі музики, тощо...» [71, с.57].

В процесі ансамблевого співу школярам прищеплюється любов до колективної співтворчості, розвивається музична чуттєвість, емоційність, художній смак, загальна музикальність (музичний слух, музична пам'ять, творче уявлення, тощо), вміння злагоджено працювати, об'єктивно оцінювати себе, а в подальшому й інших виконавців, тощо. Адже «спів є природним способом висловлення естетичних почуттів, дійовим засобом активного залучення школярів до музики. З усіх видів виконавського мистецтва він є найдоступнішим для дітей видом музичної діяльності, порівняно легко засвоюється ними... Тому спів здавна розглядається як один з основних засобів музичного виховання» [41, с.75].

Виходячи з вищесказаного вже зрозуміло, що значення ансамблевого співу у музично-естетичному вихованні школярів дуже велике. По-перше, ансамблевий спів можна впроваджувати в освітній процес і для школярів молодшої школи, і середньої, і старшої. Відмінність буде, звичайно, в репертуарній політиці, в деяких методичних підходах.

Так, молодші школярі ще не мають музичного досвіду. Сприймання музики у них має сенсомоторний характер. Відповідно, краще буде для репертуару обирати музику моторну і веселу. Вже у

молодшому шкільному віці діти емоційно реагують на музику, відчують характер, але поки що в загальному плані, розпізнати зміни в процесі розвитку музичного матеріалу в цьому віці вони ще не можуть. Для визначення образного змісту молодші школярі шукають наочні образи, реальні події. Тут, які відмічає А. Чехуніна: «важливе значення має рівень емоційності, який виявляє дитина під час осмислення дійсності, – чим яскравіша реакція, тим простіше, швидше й продуктивніше проходить процес вирішення поставлених творчих завдань, якісніше формується комплекс знань та умінь» [73, с. 91]. Інколи, як відомо, молодші школярі не можуть висловити свої думки щодо емоційного змісту музики. Але так як спів пов'язаний з мовою, з голосом, він є найдоступнішою формою активного засвоєння музики для дітей і дає позитивні результати. Це підкреслює О. Ростовський: «в галузі відчуттів і сприйняття їх [молодших школярів, вставка наша] розвиток іде від найпростішого розрізнення найвиразніших, найяскравіших барв, форм, звуків до активнішого усвідомлення красивих, гармонійних сполучень, до диференціювання звуковисотних та ритмічних співвідношень у музиці, нюансів кольорової гами, різноманітності форм, поетичного співзвуччя» [50, с.76].

Школярі підліткового віку здатні сприймати і відтворювати в ансамблевому співі значно складнішу музику як за художньо-образним змістом, так і в технічному плані. У них вже накопичується певний запас образів та асоціацій, збагачується уявлення про світ власних почуттів, вони вже оперують певним тезаурусом, можуть, навіть, висловлювати оціночні судження, маючи певні аналітичні навички. Специфічним для старших школярів стає вже синтезійне світосприйняття, «свідченням якого стає невіддільність звучання від жесту, пластики, моторного компонента... Музика в цьому випадку виконує роль хранителя і

«транслятора» різнорідних, синестезійно організованих чуттєво-рухових імпульсів...» [64, с.116-117].

Обґрунтуємо значення ансамблевого співу відповідно до визначених нами вище критеріїв і показників музично-естетичної вихованості школярів. Але спочатку розглянемо що таке «ансамбль» як культурний феномен. Сам термін у перекладі з французької «ensemble» означає «разом». У музичному мистецтві його використання має кілька значень:

- невелика група музикантів, що спільно виконують музичний твір;
- твір, написаний для декількох виконавців (тріо, квартеті, квінтет тощо);
- колектив, що сумісно виконує один музичний твір;
- специфічна якість звучання [40].

В ракурсі даного дослідження ансамбль мається на увазі як колектив, що сумісно виконує музичний твір, а саме вокальний ансамбль школярів, тобто група співаків, що співає спільно (дует, тріо, квартет, квінтет і т.п.). Вокальні ансамблі взагалі бувають однорідними (дитячими, жіночими, чоловічими) або мішаними [40]. В нашому випадку це дитячий ансамбль, що має звичайно свою специфіку і про це піде мова нижче. Отже, обґрунтуємо значення вокального співу, відповідно до визначених критеріїв.

Перший критерій за яким визначається музично-естетична вихованість школярів засобами ансамблевого співу – мотиваційно-комунікативний. В набутті тих показників, що є характерними для нього, саме ансамблевий спів має велике значення, адже це одна з найбільш цікавих колективних форм роботи зі школярами. В процесі ансамблевого співу кожен учень, навіть якщо у нього не має яскравих вокальних даних, має можливість самовираження через публічну демонстрацію власних досягнень у спільній творчості. Це, звичайно, є

потужним мотиваційним моментом, внутрішньою потребою. А як зауважує А. Чехуніна: «Внутрішня потреба творчості, художнє чуття виявляються набагато сильнішими зовнішніх чинників... Психічна організація ... влаштована так, що ... психічний апарат повинен раніше впоратися не з зовнішніми, а з внутрішніми імпульсами (неусвідомленими установками), від яких не можна відхилитися [72, с.75]. Крім того, ансамблевий спів за своїми властивостями відрізняється міжособистісною природою, тому є й способом комунікації, причому вона виникає не тільки безпосередньо між учасниками ансамблю, але й в спілкуванні з аудиторією. Як підкреслює О. Соломонова: «Виконавство – надзвичайно показовий вимір артистичного потенціалу ... Саме тут безпосередньо проявляються такі характерні ознаки ... як театральність, активність художньої фантазії, акторсько-імпровізаційна обдарованість ... артистизм, прагнення до ... перевтілення, ... і, що важливо, психологічна потреба у спілкуванні» [63, с.94-95]. Цю ж думку підкреслює й Т. Каблова, наголошуючи, що в процесі ансамблевого співу «відбувається комунікативна зустріч між вокалістами, де творча особистість знаходить власне «я», та виходить за його межі, де й знаходиться в співіснуванні і «іншими я»... Ця створена ланка (а саме вокальний ансамбль), в свою чергу починає впливати на реципієнта, формуючи новий комунікативний шар» [22, с. 518].

Для формування другого критерію музично-естетичного виховання школярів – когнітивно-пізнавального, який характеризується наявністю елементарних музичних знань, практично-виконавських вмінь і навичок, що необхідні для якісного виконання вокально-ансамблевих творів також великого значення набуває ансамблевий спів. Під час навчання ансамблевому співу у школярів вже на ранньому етапі починає формуватися розуміння правильного звукоутворення, з'являються навички точного відтворення звуковисотної лінії та ритмічного малюнку

мелодії, накопичуються музично-слухові уявлення, підвищується рівень музичного й інтелектуального розвитку. У школярів, за умови правильних методичних дій педагога, розвиваються аналітичні навички сприймання музики, тобто учні осмислено підходять до розуміння змісту вокального твору, причому не тільки спираючись на вербальний ряд, а й на музичний. Музичний образ у дітей співвідноситься зі сприйняттям реального світу, що відкладається в досвіді учня. Ці музичні враження та асоціації утворюють тезаурус школяра, який є необхідним для його подальшого художнього й музичного розвитку.

Велике значення має ансамблевий спів і для формування третього критерія – діяльнісно-творчого. Саме в процесі ансамблевого співу учні залучаються до активної творчої діяльності, в процесі якої вони активно застосовують набуті знання, вміння і навички.

Таким чином, можна констатувати, що ансамблевий спів має велике значення у музично-естетичному вихованні учнів, адже в процесі сумісної творчої діяльності формуються і розвиваються всі показники, які є складовими елементами основних критеріїв музично-естетичної вихованості школярів.

Отже, підводячи перші підсумки, відзначимо, що проблема музично-естетичного виховання школярів є складовою частиною всього естетичного виховання підростаючого покоління. Сучасне соціокультурне становище воєнної України багато у чому потребує системного перезавантаження шкільної освіти. І одним з важливих завдань є виховання інтелектуально розвиненої, гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості з високим рівнем розвитку естетичних почуттів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми дав можливість визначити інтегративну структуру «музично-естетичного виховання» як певного педагогічного процесу, спрямованого на

залучення учнів до ансамблевого співу з метою формування їх естетичного ставлення до навколишнього світу, а також до мистецтва і культурних цінностей, в тому числі й національних.

Спираючись на вже існуючі підходи до визначення критеріїв і показників музично-естетичної вихованості особистості, в роботі визначено критерії музично-естетичної вихованості школярів засобами ансамблевого співу. Це мотиваційно-комунікативний, когнітивно-пізнавальний та діяльнісно-творчий. І значення ансамблевого співу у формування цих критеріїв важко переоцінити, адже саме в процесі ансамблевого співу у школярів розвивається загальна музикальність, емоційність, музична чутливість, аналітичне мислення, вміння злагоджено працювати в колективі.

РОЗДІЛ 2

ОПТИМІЗАЦІЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АНСАМБЛЕВОГО СПІВУ

2.1. Специфіка роботи з вокальним ансамблем у школі

Дитячий вокальний ансамбль, як вже було відмічено, найбільш розповсюджений творчий колектив в сучасній школі, адже він є найдоступнішим видом творчої діяльності школярів, не вимагає особливої підготовки, кількісно невеликий, і дає змогу в процесі роботи приділити увагу індивідуально кожному його учаснику. Саме тому ансамблевий спів є найбільш зручною формою діяльності для формування музично-естетичного виховання дітей.

Звичайно, вокальний ансамбль, як і будь який дитячий колектив, має свою специфіку і це диктують вікові особливості учнів як з точки зору фізіології, так і психології.

Класифікувати шкільні вокальні ансамблі можна за такими показниками:

- за складом – дует, тріо, квартет, квінтет і т.д.. Крім того за гендерною ознакою – дівочий (на практиці є найбільш розповсюдженим), хлопчачий, мішаний;
- за репертуаром та манерою співу – академічний, народний.

На початковому етапі викладач повинен діагностувати голосові дані школярів – учасників вокального ансамблю. Це необхідно для підбору репертуару, вибору напрямків роботи, методичних принципів тощо. Під час прослуховування звертається увага на фізіологічні якості співацького голосу учнів, на чистоту інтонування, відчуття ритму, діапазон.

Звичайно потрібно пам'ятати про специфіку фізіології, адже для дитячих голосів притаманне фальцетне, головне звуковидобування, обмежена сила звуку, діапазон. Згодом, звичайно, все це змінюється й розвивається. Взагалі, в процесі формування дитячих голосів можна виокремити кілька етапів, що також визначає специфічність роботи з вокальним ансамблем у школі:

- 1 етап – 6-10 років – голоси мають фальцетний характер, коли вібрують тільки краї голосових зв'язок, тембр нерівний, діапазон невеликий;
- 2 етап – 11-13 років – діапазон розширюється, тембр уособлюється, при цьому у деяких школярів років з 12 починається мутація, яка може тривати від кількох місяців, до кількох років (до 16 років);
- 3 етап – 14-17 років – голоси стають темброво багатшими, діапазон ширшим.

На цій умовно визначеній етапності формування дитячих голосів засновується специфіка ансамблевого співу. Тобто бажано, щоб до вокального ансамблю входили учні однієї вікової категорії. Це дасть змогу обирати адекватний віковим особливостям репертуар, як в технічному плані, так і в плані художньо-образного змісту. Адже саме такі етапи психологічного розвитку, пізнавальної діяльності школярів виокремлюють в психолого-педагогічній літературі.

Так, для молодших школярів (6-10 років) передусім характерна емоційність у пізнавальній діяльності, реакція на конкретність і яскравість образів, наочність, ігрові форми діяльності. Молодші школярі чутливо реагують на слова вчителя. Похвала, почуття радості від роботи є стимулом і мотивацією для подальшого навчання або творчої діяльності. Саме у молодшому шкільному віці закладаються основи соціальних почуттів – патріотизму, національної гордості, учні із

захопленням ставляться до відважних героїв-патріотів і намагаються відтворювати свої почуття у різних сферах діяльності [28].

У учнів середнього шкільного віку (11-13 років) виникає прагнення до самостійності в розумовій діяльності, критичності мислення. Однією з важливих особливостей стає прагнення вважати себе дорослим. І, у зв'язку з цим, з'являється специфічна соціальна активність, бажання бути почутим. Виникає потреба спілкуватись з однолітками, колектив стає часткою життя. І в контексті даного дослідження, в контексті особливостей ансамблевого співу це є дуже важливим і специфічним моментом [28].

Старшокласники більш усвідомлено починають ставитись до навчальної і будь-якої іншої пізнавальної діяльності, в тому числі і творчої. На перший план, звичайно, висуваються мотиви, пов'язані з майбутніми планами і цілями. Старші школярі готові до більших фізичних і розумових навантажень. Характерним для мислиневого процесу стає систематизація знань, встановлення міждисциплінарних зв'язків. У вияві почуттів старшокласникам притаманна емоційність, імпульсивність. Характерною особливістю у спілкуванні є спільність інтересів і поглядів. У старшому шкільному віці найактивніше розвивається естетичне почуття – чуйність, стриманість, любов до прекрасного у навколишньому середовищі. З'являється нова особливість – самокритичність [28].

Отже, специфіка роботи з вокальним ансамблем в школі полягає у залученні учнів до сумісної роботи, яка на кожному віковому етапі має свої особливості. Та в будь-якому разі вона потребує адаптації, що необхідно обов'язково враховувати. Уваги і обережності з одного боку вимагає процес пристосування школярів до вимог викладача щодо специфіки ансамблевого співу, а з іншого – пристосування викладача до індивідуальних властивостей, можливостей і здібностей учнів. Головне,

раціонально підійти до формування ансамблю і підібрати відповідний за складністю й характером репертуар. Визначивши цю специфіку шкільного вокального ансамблю, необхідно підкреслити, що важливу роль для позитивного результату, для ефективності занять є чітка організація і побудова репетицій, певні педагогічні умови і методологічні прийоми, про що й піде мова далі.

2.2 Педагогічні умови музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу

Успішне формування музично-естетичної вихованості школярів засобами ансамблевого співу певною мірою залежить від педагогічних умов. Сам термін «педагогічні умови» на сьогоднішній день має багато тлумачень.

Так, наприклад І. Зайцева визначає поняття «педагогічні умови» як «зовнішню передумову для існування і розвитку певних явищ» [20, с. 57].

Викладачі-методисти А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн та П. І. Підкасистий у своєму навчальному посібнику щодо організації самостійної роботи студентів, розглядають «педагогічні умови» як «чинники, що впливають на процес досягнення мети» [43, с. 136]. Науковці поділяють їх на зовнішні, що характеризуються відносинами викладача і учнів, об'єктивністю оцінювання, місцем навчання, психологічною атмосферою тощо; та внутрішні – індивідуальні властивості учнів (характер, мотивація, здібності, стан здоров'я тощо) [43, с.136-138].

О. Бражнич вважає, що «педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і

матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети» [3, с. 153].

Г. Падалка визначає, що педагогічні умови як «створювані обставини, відповідно до вимог педагогіки, від яких залежить ступінь педагогічного впливу на учня... – це цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності» [44, с.160].

Влучно зауважує Є. М. Хриков, наголошуючи, що «педагогічні умови – це обставини, які обумовлюють певний напрямок розвитку педагогічного процесу» [69, с. 13].

Тобто ми бачимо, що поняття «педагогічні умови» охоплює низку факторів, що спрямовуються на створення ефективного творчо-педагогічного процесу з метою досягнення бажаного кінцевого результату. І, виходячи з напрямку нашого дослідження, для визначення оптимальних педагогічних умов щодо музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу, ми врахували специфіку даного феномену як такого і, разом з тим, вікову психологію школярів, які виступають в даному випадку як суб'єкти освітньо-творчого процесу.

Першою педагогічною умовою назвемо організацію креативно-комунікативного освітнього середовища, завдяки якому відбувається формування творчого потенціалу школярів в процесі ансамблевого співу на основі таких характеристик як повага до кожного учня – учасника вокального ансамблю, динамічність й активність всіх суб'єктів творчо-навчального процесу, рефлексивність, діалогічність, наявність сприятливої психологічної атмосфери. Основними формами реалізації цієї педагогічної умови є створення довірливої творчої атмосфери і мотивування школярів до сумісної творчої діяльності. Довірлива творча атмосфера передбачає співробітництво викладача й школярів, а не їх підпорядкованість, свобода і невимушеність у процесі спілкування.

Другою педагогічною умовою назвемо здійснення особистісно-творчого підходу у процесі роботи з вокальним ансамблем. Ця умова ґрунтується на створенні такого творчо-освітнього простору, що сприятиме саморозкриттю школяра, який свідомо несе особистісну відповідальність за сумісну роботу. Як зазначає І. Бех: «Особистісно орієнтоване виховання створює умови для усвідомлення вихованцем себе як особистості, його вільного і відповідального самовираження та реалізації сутнісної природи суб'єкта на основі любові до інших людей» [2, с.34]. Тобто викладач надає школяру можливість почуватися індивідуальністю і спрямовувати роботу на розвиток самосвідомості, емоційної сприйнятливості, самовираження, формування мотивації до самовдосконалення. Отже, як зазначає І. Бех, особистісно орієнтоване виховання – це «...виховання методологічного типу, що ґрунтується на фундаментальних філософських, психологічних ідеях про людину, про виховання і процеси її індивідуально-особистісного розвитку, а також на сукупній реалізації і взаємному доповненні сучасних парадигмальних підходів: аксіологічного, особистісного, культурологічного, діяльнісного, синергетичного» [2, с. 55].

Таким чином виконання другої педагогічної умови в процесі музично-естетичного виховання школярів забезпечить позитивний результат і буде стимулюванням творчої активності учнів у практичній діяльності, а саме в ансамблевому співі.

Наступною умовою назвемо формування ціннісних орієнтацій на основі добору ансамблевого репертуару. Як відомо, правильно підібраний репертуар активно стимулює інтерес до занять, сприяє прояву творчої ініціативи і активності учасників вокального ансамблю. Добір повинен залежати від вікових особливостей, про що йшла мова вище. Крім того, він повинен бути різноманітним, широким, що сприятиме формуванню художнього смаку та накопиченню естетичних

вражень. Як зазначає Г.Падалка: «На опрацювання навчального матеріалу ґрунтується художній розвиток особистості. Від того, які твори вивчатиме учень, залежать суттєві характеристики його мистецької підготовки, особливості становлення естетичних якостей, зокрема художнього смаку, поглядів, ідеалів, специфіка розвитку музичних здібностей» [44, с.123].

Логічним продовженням визначення педагогічних умов є поєднання поточних аудиторних занять ансамблю з концертною діяльністю, тобто оприлюднення результатів творчої діяльності. Ця умова з одного боку виступає мотивуючим фактором до наполегливої й систематичної роботи, а з іншого – дає можливість школярам побачити результат роботи, насолодитися концертним успіхом, відчувати радість від спілкування з мистецтвом, набути досвіду сценічної діяльності. Це безумовно має велике значення для творчого зростання, самореалізації тощо.

Таблиця 2.2.1

Педагогічні умови музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу	Форми реалізації педагогічних умов	Критерії музично-естетичної вихованості школярів засобами ансамблевого співу
Організація креативно-комунікативного освітнього середовища	Створення довірливої творчої атмосфери Мотивування до сумісної творчої-пізнавальної діяльності	Мотиваційно-комунікативний критерій
Здійснення особистісно-творчого підходу у процесі роботи з вокальним ансамблем	Діалогічність взаємодії викладача й учня Організація сумісної роботи на основі особистої відповідальності кожного учня	
Формування ціннісних орієнтацій на основі добору навчального художнього репертуару	Активізація творчого мислення, творчої ініціативи Розширення світогляду і формування художнього самку	Когнітивно-пізнавальний критерій
поєднання поточних аудиторних занять ансамблю з концертною діяльністю	Організація концертно-виконавської практики Формування сценічної культури	Діяльнісно-творчий критерій

Отже, ми визначили основні педагогічні умови музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу, але підкреслимо, що лише їх комплексне відтворення буде сприяти

ефективному результату у набутті учнями основних критеріїв їх музично-естетичної вихованості.

2.3. Методичні прийоми оптимізації музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу

Та для успішного втілення визначених педагогічних умов з метою досягнення позитивного результату у формуванні музично-естетичної вихованості школярів засобами ансамблевого співу, необхідно правильно обрати методичні прийоми, які будуть найбільш оптимальними в контексті даної проблематики.

Взагалі у процесі формування музично-естетичної вихованості зазвичай виділяють три традиційні групи методів: наочні, мовні та практичні. І звичайно обминути ні одну з груп не можна, адже тільки комплексність їх дасть змогу досягти бажаного результату. Але спробуємо актуалізувати і оптимізувати класичні методи відповідно до сучасних вимог.

До наочних методів відносяться слухові і зорові. Слухові методи, як правило використовуються при демонстрації вокальному ансамблю школярів музичного твору, що буде вивчатися. Це може бути показ викладача або аудіо- чи відеозапис. Поряд зі слуховою наочністю використовується й зорова, яка спрямовується на більшу конкретизацію художнього образу та більший емоційний вплив на школярів. І тут відразу зацентруємо увагу на тому, що для оптимізації музично-естетичного виховання, на наш погляд, зорову наочність більш виправдано буде застосовувати для школярів молодшого шкільного віку, а у учнів середнього й старшого шкільного віку асоціативний ряд більш розвинений, тому не потрібна зайва конкретизація. Як відмічає О. Соломонова «асоціативність підключає музичний текст до

діалогічного простору мистецтва...» [64, с. 243]. І тут влучно буде для оптимізації музично-естетичного виховання сказати про доречність асоціативного методу. Базуючись на визначенні системних ознак асоціативного музичного тексту О. Соломоновою [60, с. 243], дамо визначення асоціативному методу, як способу розв'язання навчально-виховних завдань. Його сутність полягає у спонуканні до створення певного асоціативного ряду на основі художньо-образних і певних інтертекстуальних паралелей.

До наочних методів можна додати дуже популярний на сьогодні інтерактивний засіб, що передбачає спів за відео-текстом, простими словами караоке. Причому його можна застосовувати не тільки безпосередньо у процесі співу конкретного музичного твору, а й у розспівках. Наприклад, розспівка-караоке «Кап-кап у вікно дощик» – тематична картинка на екрані відразу створює емоційний настрій, простий текст, легкі мелодія і ритмічний малюнок створюють позитивний настрій і одночасно, секвенційно піднімаючись вгору дають змогу розспіватися ансамблю (Додаток А, №1). Можна, до речі, використовувати й варіант цієї розспівки з вокальною підтримкою (Додаток А, №2), але доречнішою буде, за необхідності, безпосередня підтримка викладача, а не зовнішнього чинника. Подібною є розспівка-караоке «Осінь грає на дуду» (Додаток А, №5). Для більш дорослих школярів можна використовувати розспівки-караоке з нотним текстом, наприклад «До-сі-до-ре» (Додаток А, №3). Взагалі, розспівки можна підбирати і оновлювати у відповідності до пір року, до свят тощо. Це завжди буде викликати певний емоційний відгук, що є одним з важливих елементів у музично-естетичному вихованні школярів.

Вже розспівка для вокального ансамблю може містити морально-виховні аспекти, маючи патріотичну спрямованість, як, наприклад, «Ненька Україна, я твоя дитина», яка заснована на інтонаціях колискової

(Додаток А, №4). Неширокий діапазон секвенційної поспівки, розмірена метро-ритміка дуже добре відповідають вимогам ансамблевих розспівок і одночасно, маючи народну інтонаційну основу, є оптимізуючим моментом у музично-естетичному вихованні школярів.

Важливе значення в музично-естетичному вихованні мають й мовні методи. Це розповідь, в процесі якої викладач повідомляє нові факти, пояснює особливості організації повноцінного збалансованого дихання, поняття атаки звуку, доцільної артикуляції тощо. Провідною серед мовних методів залишається бесіда, в процесі якої діти діляться враженнями, емоціями, відповідають на питання викладача, в результаті чого утворюється своєрідний пізнавально-творчий діалог, спрямований на розвиток чуттєвої сфери пізнання. Та для актуалізації цих традиційних методів, з метою оптимізації додамо ще поетичне слово, яке сприяє створенню емоційної атмосфери, тим більше, що репертуар вокального ансамблю якраз включає вербальну основу. Поетичний текст можна виокремити, визначити його художньо-образний зміст, потім знайти спільні виражальні елементи в музичному тексті. Другим варіантом використання методу поетичного слова можна назвати співставлення різних поетичних текстів, близьких за образним змістом. Тут доречно буде згадати народний вислів «На розум знаходить усякий вірш». Тобто будь-яка дитина до ритмізованої естетичної організації мови буде більш чутливою, і це викликатиме у неї позитивні емоційні відгуки. Як відмічає О. А. Кучерук: «Естетична суть народної мови, зумовлена художньою практикою народу, розкриває таємниці слововживання, «секрети» українського синтаксису й полягає в здатності збуджувати почуття прекрасного, впливати на естетичні мовні смаки, викликати оцінне ставлення до мовних явищ» [33, с.15]. А вже за допомогою поетичного слова у поєднанні з музикою в ансамблевому співі внутрішній світ школярів ніби «одухотворюється», що і є метою

музично-естетичного виховання, одним з головних критеріїв його сформованості.

Отже, основним призначенням мовних методів є організація уваги і діяльності школярів, поглиблення та диференціація сприйняття музики. При цьому необхідно використовувати в емоційно-образній характеристиці музичних творів не побутову мову, а образну, асоціативну.

І особливе значення належить практичним методам. Важливого значення, в першу чергу, набуває показ педагогом виконавських прийомів – правильного звукоутворення, дихання. При цьому бажано поєднувати це з проблемними методами, що дасть можливість школярам робити свій вибір, самостійний пошук рішення.

Також серед практичних методів вагоме значення має метод моделювання звукових відносин, що дає змогу пов'язати музичні явища із зрозумілими й доступними школярам образами. Наприклад, співвідношення звуків по висоті, або напрямом їх руху, тривалості можуть моделюватися за допомогою дій таких як плескання у долоні, крокування, показ рукою напрям руху мелодії тощо.

До практичних методів віднесемо і ігрові, які є дуже дійовими для школярів, адже вони є першорядними засобами активізації діяльності, викликають зацікавленість. До ігрових методів можна віднести елементарне інсценування тієї чи іншої пісні, що виконується вокальним ансамблем, причому це можуть бути прості ритмічні рухи, а можуть бути й, навіть, театралізовані елементи, що значно активізує емоційне сприйняття пісні дітьми. До ігрових методів можна віднести й елементарне музикування, а саме супровід ансамблевого співу грою на певних інструментах, як, наприклад, маракаси, дзвіночки, трикутник тощо. Особливо важливо це для молодших школярів, адже творчі

можливості їх повніше розкриваються саме в ігрових, невимушених і захоплюючих ситуаціях.

І тут відразу відмітимо, що при обиранні методичних прийомів для оптимізації музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу, необхідно пам'ятати про відомі провідні методики музично-естетичного виховання.

Наприклад, методика Е.Жака-Далькроза, яка заснована по поєднанні музики і руху, в нашому випадку це ансамблевого співу і руху, про що вище було сказано, як про один з дієвих практичних методів. Також система Е.Жака-Далькроза передбачає музично-пластичну імпровізацію, що також можна використовувати на заняттях як емоційно-впливовий елемент, для розкриття більшої чутливості дітей, спонукання їх до емоційного відгуку на той чи інший вокальний твір.

Не менш відомими і дійовими є педагогічні принципи К.Орфа, викладені у його методичному посібнику «Schulwerk». Вони спрямовані на розвиток творчої фантазії дітей в процесі колективного музикування, до якого саме й відноситься ансамблевий спів. Педагог зазначав, що «Елементарна музика, слово і рух, ігри й усе, що пробуджує і розвиває духовні сили дитини, створюють основу для розвитку її особистості, основу, без якої ми прийдемо до душевного спустошення... Йдеться не лише про власне музичне виховання, а й формування людської особистості: у навчальній роботі це виходить далеко за межі так званих уроків музики і співу... Усе, що дитина переживає, усе, що у ній пробуджене і виховане, виявиться протягом усього її життя» [74, с.19]. Тобто однією з головних ідей методики К.Орфа є власна творчість школярів у процесі музичної діяльності, а контексті даної роботи, ансамблевого співу. Це приносить школярам відчуття радості, задоволення, формує особистість, є чинником музично-естетичного виховання.

Орієнтація на музично-естетичне виховання дітей розкривається і в методиці З. Кодаї. Але тут найбільше нам імпонує акцент на розвитку національної самосвідомості, адже головну увагу педагог приділяв співу народних пісень, які він вважав фундаментом музичного виховання.

Отже, говорячи про методичні прийоми, спрямовані на оптимізацію музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу, наголосимо, що це є всі традиційні методи, але використання кожного з них вимагає творчого підходу, акцентування уваги на тому, що викликає у школярів почуття захоплення, задоволення спонукає їх до відвертої емоційності. Така творча активність буде основою музично-естетичного розвитку в процесі будь-якої діяльності в тому числі й ансамблевого співу.

Таким чином, розглядаючи у другому розділі питання оптимізації музично-естетичного виховання школярів засобами ансамблевого співу, зазначимо, що робота з вокальним ансамблем у школі має свою специфіку. Адже це колективна, сумісна творча діяльність, крім того вагоме значення відіграють тут вікові особливості учнів і пов'язані з цим психологічні моменти. Відповідно, окрему увагу необхідно приділити репертуарній політиці, організації занять, створенню певних педагогічних умов і застосуванню необхідних педагогічних прийомів, які будуть сприяти ефективності роботи й досягненню бажаного позитивного результату.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження, виходячи з мети і завдань даної роботи, зробимо висновки:

1. Дослідивши стан проблеми музично-естетичного виховання школярів у педагогічно-психологічній теорії і практиці, відзначимо, що різні аспекти цього феномену неодноразово висвітлювали і продовжують висвітлювати як зарубіжні, так і вітчизняні педагоги й науковці. Серед них Е. Жак-Далькроз, К. Орф, З. Кодаї, М. Леонтович, М. Лисенко, М. Верховинець, С. Людкевич, І. Барвінок, І. Газіна, В. Гаснюк, Л. Гуденко, Н. Гунько, О. Дем'янчук, Г. Дідич, І. Зязюн, С. Куракін, О. Ростовський, О. Сапожник, О. Сироєжко, О. Сломонова, А. Чехуніна та ін. І цей історико-педагогічний досвід свідчить про те, що виховна спрямованість музичного мистецтва у різних видах діяльності залишається однією з провідних і центральних педагогічних проблем. В даному дослідженні акцентується увага на ансамблевому співі, якому належить одне з найвагоміших місць в музично-естетичному вихованні школярів і, відповідно до цього контексту, уточняється поняття «музично-естетичне виховання», яке визначається як педагогічний процес, спрямований на залучення учнів до ансамблевого співу з метою формування їх естетичного ставлення до навколишнього світу, а також до мистецтва і культурних цінностей, в тому числі й національних.
2. Відповідно до напрямку даного дослідження, спираючись на існуючі підходи щодо визначення загальних критеріїв і показників музично-естетичної вихованості особистості, в роботі визначено критерії музично-естетичної вихованості школярів засобами

ансамблевого співу. Це мотиваційно-комунікативний критерій, який характеризується особистісною потребою школярів брати участь в ансамблевому співі, прагненні до колективної музично-творчої діяльності, бажанні опанувати музичне мистецтво через творче спілкування і активне включення в оточуюче музичне середовище; когнітивно-пізнавальний критерій, який передбачає наявність елементарних музичних знань, практично-виконавських вмінь і навичок, що необхідні для якісного виконання вокально-ансамблевих творів, сформованість певного музичного тезаурусу та діяльнісно-творчий критерій, що характеризується вмінням застосовувати власний творчий досвід в ансамблевій вокально-виконавській діяльності, сформованістю виконавських умінь щодо ансамблевого співу, інтерпретаційних навичок при створенні спільного творчого продукту колективної музичної діяльності.

3. Ансамблевий спів, репрезентуючи одну з найбільш розповсюджених форм колективної діяльності школярів, відіграє велике значення в процесі формування музично-естетичної вихованості, адже сприяє активному формуванню таких почуттів як колективізм, взаємодопомога, співтворчість. Участь в ансамблевому співі розвиває волюві якості школярів, насамперед дисциплінованість, наполегливість, прагнення досягти спільної мети, підпорядковувати свої власні інтереси спільним тощо. Крім того, ансамблевий спів стимулює творчу діяльність учнів, розкриваючи їх потенційні задатки, підвищує загальний інтерес до музичного мистецтва.
4. Специфіка роботи з вокальним ансамблем полягає у залученні школярів до сумісної роботи, що у великій мірі залежить від вікових особливостей учнів і це необхідно обов'язково враховувати. Відповідно, необхідно раціонально підійти до

формування ансамблю і правильного підбору репертуару, враховуючи його складність і характер. Адже репертуар є основою формування музичних інтересів, смаків і потреб школярів. Саме від того, що співають учні, залежить рівень їх музичної культури, їх духовний розвиток. Виконуючи твір ансамблем, школярі разом з керівником колективно знаходять свою інтерпретацію, в результаті чого відкриваються нові барви звучання, нові грані образу. Вміння знайти і спрямувати вокальний ансамбль до такої співтворчості, порушити думки, почуття, емоції кожної дитини також є специфічним моментом в роботі з вокальним ансамблем.

5. Виходячи зі специфіки ансамблевого співу, особливостей вікової психології в роботі визначено основні педагогічні умови, спрямовані на створення ефективного творчого педагогічного процесу. Перша умова – організація креативно-комунікативного освітнього середовища, завдяки якому відбувається формування творчого потенціалу школярів в процесі ансамблевого співу на основі таких характеристик як повага до кожного учня – учасника вокального ансамблю, динамічність й активність всіх суб'єктів творчо-навчального процесу, рефлексивність, діалогічність, наявність сприятливої психологічної атмосфери. Друга педагогічна умова – здійснення особистісно-творчого підходу у процесі роботи з вокальним ансамблем. Ця умова ґрунтується на створенні такого творчо-освітнього простору, що сприятиме саморозкриттю школяра, який свідомо несе особистісну відповідальність за сумісну роботу. І третя педагогічна умова – формування ціннісних орієнтацій на основі добору ансамблевого репертуару, адже правильно підібраний репертуар активно стимулює інтерес до занять, сприяє прояву творчої ініціативи і активності учасників вокального ансамблю. І остання педагогічна

умова – поєднання аудиторних занять ансамблю з концертною діяльністю, тобто оприлюднення результатів творчої діяльності. Ця умова з одного боку виступає мотивуючим фактором до наполегливої й систематичної роботи, а з іншого – дає можливість школярам побачити результат роботи, насолодитися концертним успіхом, відчувати радість від спілкування з мистецтвом, набутти досвіду сценічної діяльності. Та лише комплексне виконання педагогічних умов буде сприяти ефективному результату у набутті учнями основних критеріїв їх музично-естетичної вихованості.

6. Успішне втілення визначених педагогічних умов залежить від правильно обраних методичних прийомів, які будуть найбільш оптимальними у формування музично-естетичної вихованості школярів засобами ансамблевого співу. І тут наголосимо, що в процесі музично-естетичного виховання доречно використовувати всі традиційні методи – наочні, мовні, практичні, але використання кожного з них вимагає творчого, інноваційного підходу, з акцентом на тому, що викликає у школярів почуття захоплення, задоволення. Це, в першу чергу, ігрові та творчі методичні прийоми, пов'язані з рухами, імпровізацією, елементами театралізації тощо. Така творча активність буде основою музично-естетичного виховання засобами ансамблевого співу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барвінок І. Визначення рівня розвитку музично-естетичної культури у школярів. *Початкова школа*. 1999. № 5. С. 59–61.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Бражнич О.Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд.пед.наук. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
4. Владимірова А.Л. Естетичне виховання учнів засобами музичного фольклору в позашкільних закладах. URL: http://www.pbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ardup/2011_2/2-5-35.pdf (дата звернення 06.11.2022).
5. Власова О.І. Педагогічна психологія: навчально-методичний посібник. 2005. URL: https://subject.com.ua/psychology/pedagog_psychology/38.html (дата звернення 10.10.2022)
6. Волошина Н.Й. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури. Посібник для вчителів. К.: Рад.школа, 1985. 104 с.
7. Волошина Н.Й. З теоретичних засад естетичного виховання учнів засобами мистецтва слова. *Педагогіка й психологія*. 1996. №3. С.9-18.
8. Газіна І.О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку. Навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта», вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. 196 с.
9. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: навчальний посібник. К.: Вища школа, 1995. 237 с.

10. Гаснюк В.В. Змістово-структурна характеристика музично-естетичного виховання молодших школярів у полікультурному середовищі. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2013. №5. С. 117-127. URL: <https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/3108/1/Zmistovno-strukturna%20kharakterystyka.pdf> (дата звернення 06.11.2022)
11. Герасимова-Персидская Н.А. От элементарной частицы до «большой формы»: к вопросу о становлении композиции партесного концерта (мажорная сфера). *Науковий вісник НМАУ ім. П. Чайковського: Старовинна музика – сучасний погляд*. К.: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2009. Вип. 88. Ч.1. С.38-57.
12. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
13. Гуденко Л. А. Естетичне виховання учнів засобами музики *Початкова школа*. 2006. № 3. С. 25–28
14. Гудовсек О. Історично-педагогічні передумови розвитку естетичного виховання на Україні. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=kfTM2a8AAAAJ&citation_for_view=kfTM2a8AAAAJ:qjMakFHDy7sC (дата звернення 06.11.2022)
15. Гунько Н.О. Педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів-музикантів до художньо-виконавської інтерпретації вокальних творів. *Педагогіка мистецтва для культурного зростання особистості впродовж життя: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С.46-48.
16. Дем'янчук О.Н. Методика художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи. К. 1996. 54 с.

17. Дем'янчук О.Н. Формування музично-естетичних інтересів учнів загальноосвітньої школи. К.: Вища школа 1994. 78 с.
18. Дідич Г. Особливості формування загально-естетичної культури підлітків засобами музики. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 133. С.73-79
19. Завадська Т.М. Педагогічне діагностування музично-естетичного досвіду молодших школярів. *Початкова школа*. 1993. №3. С.27-29.
20. Зайцева І. В. Мотивація учіння студентів: монографія. Ірпінь, 2000. 191 с.
21. Зязюн І.А. Естетичний досвід особи. Формування і сфера вияву. Київ: Вища школа, 1970. 172 с.
22. Каблова Т.Б., Румянцева С.В. Вокальний ансамбль як засіб комунікації. *Молодий вчений*. №2 (54) К. 2018. С.517-519.
23. Каблова Т.Б. Специфіка вивчення регіональної хорової культури в соціальному контексті розвитку ХХ – початку ХХІ ст. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб.наук.праць*. Вип. XXXVIII. К.: Міленіум, 2017. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19899/1/Kablova_Rumyantseva_AP38.pdf (дата звернення 06.11.2022).
24. Лащенко А.П. Проблеми дослідження вітчизняної хорової культури. *Музична україністика в контексті світової культури: науково-методичний збірник*. К. 1998. Вип.28. С.24-36
25. Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема. *Рідна школа*, 2006. №3. С.24-26.
26. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навчальний посібник. К.: Вища школа, 1997. 343 с.
27. Киричук О. В., Романець В. А. Основи психології. Київ : Либідь. 1996. 620 с.

- 28.Ковальов Н.Є., Матюхіна М.В., Патріна К. Т. Введення в педагогіку. К., 1975. 160 с.
- 29.Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2004. №10. 32 с.
- 30.Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи*. 2005. №4 (340). С.2-8.
- 31.Кузьмінський А.І. Педагогіка: підручник. К.: Знання-Прес, 2003. 418 с.
- 32.Куракін С.И. Музично-естетичне виховання школярів у процесі занять в класі гітари: контекстне музикування: дис.канд.пед.наук. Дрогобич, 2017, 262 с. URL: https://www.mgpu.ru/uploads/adv_documents/3344/1487570564Kurakin.Dissertatsiya13.00.02ElektronnayaVersiya.Pdf (дата звернення: 23.09.2022).
- 33.Кучерук О.А. Поняття про мовно-естетичне виховання. *Основи естетичного виховання в шкільному курсі української мови: Навчальний посібник*. Житомир, 2006. С.14-27.\
- 34.Кушка Я.С. Методика музичного виховання дітей: навч.посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв І – II рівнів акредитації: у 2-х частинах. Ч.І. Вид.2. Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. 216 с.
- 35.Лелюх Л. Проблеми естетичного виховання в педагогічній спадщині Н.Волошиної та А.Макаренка. *Витоки педагогічної майстерності*. 2013. Вип.12. С.189-195.
- 36.Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва. Київ, 1985. 80 с.

37. Михайличенко О.В. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини XIX – початку XX ст.: історичні нариси. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. 102 с.
38. Мозгальова Н. Г. Проблема музично-пізнавальних здібностей в психолого-педагогічній та методичній літературі. *Актуальні проблеми культурологічного та музично-естетичного виховання*. Вінниця, 2007. Вип.3. С. 51–53.
39. Моїсеєва М. А. Теоретико-методичні основи навчання ансамблевої гри : навч. посіб. Житомир: Волинь, 2002. 208 с.
40. Овчаренко Н. Основи вокальної методики: науково-методичний посібник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. 116 с.
41. Огороднов Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе: метод. пособие. Киев: Муз.Украина, 1985. 165 с.
42. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навчальний посібник. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.
43. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посібник. / А.М. Олексюк, А.А. Аюрзанайн, П.І. Підкасистий та ін.. К.: ІСДО, 1993. 336 с.
44. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
45. Падалко Л. Виховання ансамблю в хорі. К., 1969. 171 с.
46. Петрушенко О.П. Словник з естетики О.П.Петрушенко. Львів: «Магнолія-2006», 2009.
47. Практикум з педагогіки: навчальний посібник: Видання 3-тє, перероблене і доповнене, заг. ред. О. А. Дубасенюк. К.: «Центр навчальної літератури», 2004.

48. Реутская И. Н. Музыкально-эстетическое воспитание младших школьников в процессе реализации национально-регионального компонента образования: на материале Карачаево-Черкесской республики: диссертация кандидата педагогических наук: 13.00.01. Карачаевск, 2004. 198 с.
49. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі: навч.-метод. посібник. Тенопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. 272 с.
50. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: навчально-методичний посібник. К.: ІЗМН, 1997. 248 с.
51. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2005. 360 с.
52. Сапожник О. В. Музично-естетичне виховання старшокласників (на матеріалі сучасної популярної естрадної музики) : Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02: Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 2001. 255 с.
53. Семанишева М.Г. Критерии и уровни эстетической воспитанности младших школьников детерминированные синтезом искусств. Вестник Челябинского государственного педагогического университета. 2012. №2. С. 149-156.
54. Сироечко О. В. Виховання музично-естетичної культури підлітків в позашкільних закладах. *Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 верес. 2011 р. Запоріжжя, 2011. С. 62–64.*
55. Сироечко О. В. Критерії, показники та рівні музично-естетичної вихованості підлітків. *Proceedings of the 1 st International Symposium on Intellectual Economics, Management and Education, September 20, 2019. Vilnius Gediminas Technical University.: Vilnius Gediminas Technical University, 2019. P. 273 – 276.*

56. Сироєжко О.В. Музично-естетичне виховання підлітків як науково-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб.наук.праць Класичного приватного університету*. Запоріжжя. 2019. Вип.65. С. 79-84
57. Сироєжко О.В. Музично-естетичне виховання як психолого-педагогічна проблема. *Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації: матеріали XVII Всеукраїнської наук.-практ. конф.* 2013. Одеса, С.57-60.
58. Сірант Н.П. Естетичне виховання дитини в сім'ї як психолого-педагогічна проблема. *Теорія і практика освіти в сучасному світі*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С.24-27.
59. Слятіна І. О. Критерії та показники музично-естетичної вихованості учнів підліткового віку. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2015. Вип.1. С.18021. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyptp_2015_1_7 (дата звернення: 14.10.2022).
60. Соломонова О.Б. Асоціативний музичний текст: дефініція, методологія дослідження. *Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології: тези II Міжнародної наукової конференції*. URL: http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/conf_docs/tesy/2020-12/Tesy-metodology_final.pdf (дата звернення 06.11.2022).
61. Соломонова О.Б. Віртуальний вимір асоціативного музичного тексту: жанрово-семантичний аспект. *Захід – Схід: культура і мистецтво: тези Міжнародної науково-творчої інтернет-конференції (25–26 вересня 2021 р., м. Одеса)*. Одеса : Астропринт, 2022. С 243-246.

62. Соломонова О.Б. Музична освіта: теоретичні та практичні історичні дисципліни крізь призму «сміхового аспекту». Науковий вісник НМАУ ім. П.Чайковського. *Музична освіта в Україні: теорія і практика*. Вип.29. К., 2003. С.172-180.
63. Соломонова О.Б. Про особливості виконавської манери М.П.Мусоргського (до проблеми сміхового аспекту творчості). *Науковий вісник*. Вип.8. Кн.5. С.94-103.
64. Соломонова О.Б. Семантичний потенціал синтезійних процесів у танцювальній музиці (на прикладі вітально-сміхових текстів). *Музика у співдружності мистецтв та філософсько-естетична думка. Аспекти історичного музикознавства*. Харків. 2012. №5. С.108-124. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=asismy_2012_5_10
(дата звернення 06.11.2022)
65. Соломонова О.Б. Система музичної освіти в КДАМ-КАМ: проблеми і перспективи. *Міжнародна наукова конференція «Мистецька освіта в Україні: сучасний стан – інноваційність – перспективи розвитку»*. Тези доповідей. Київ: МЗВО «КАМ», 2019. С.52-53.
66. Сущенко Т.И. Основы внешкольной педагогики: пособие для классных руководителей, педагогов внешкольных учреждений. Минск: Бел.наука. 2000. 221 с.
67. Федорова О.Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения. К.: Высшая школа, 1970. 301 с.
68. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. К.: Академія, 2000, 544 с.

- 69.Хриков Э.М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. Шлях освіти 2011. №2. С.11-15.
- 70.Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: навч.посібник. К.: ВЦ «Академія», 2016. 240 с.
- 71.Чехуніна А.О. Психологічна настанова як базовий аспект музичного навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Вип.76. Т.3. С.54-59. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/76/part_3/12.pdf (дата звернення 06.11.2022).
- 72.Чехуніна А.О, Психологічні засади музичнотворчої діяльності. *Настоящи изследования – 2009: матер. V Международной науч.практ. конференци*. София, 17-25 януари 2009 г. София: БялГРАДБГ ООД, 2009. Т.8. С.72-76.
- 73.Чехуніна А.О. Специфіка формування художнього мислення здобувачів музичної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип.36. С.89-93. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/36/20.pdf> (дата звернення 06.11.2022).
- 74.Чулкова Н. Всесвіт музичних звуків: використання системи Карла Орфа на музичних заняттях. *Палітра педагога*. 2008. №2. С.18-24.
- 75.Шевченко Г.П., Пастухова Ю. Художньо-естетичне виховання студентської молоді. Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2010. 180 с.
- 76.Шиліна Н.Є. Педагогіка: навч.посібн.для студентів усіх спеціальностей. Одеса: ЛНАЗ ім. О.С.Попова, 2011. 188 с.
- 77.Юцевич Ю.Є. Музика: словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2003. 352 с.
- 78.Ягупов В.В, Педагогіка: навч.посібник. Київ: Либідь, 2002. 560 с.
- 79.Якса Н.В. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2011. С.276-288.

80. Plummeridge C. Aesthetic education and the practice of music teaching. *British Journal of Music Education*. 1999. № 2 (16). P. 115-122.

ДОДАТОК А

РОЗПІВКИ

1. Розспівка-караоке «Кап-кап у вікно дощик»
<https://youtu.be/kHkLLYPiv6Y>
2. Розспівка «Кап-кап у вікно дощик», з вокалом
<https://youtu.be/cIGVbu2SEog>
3. Розспівка-караоке «До-сі-до-ре»
<https://youtu.be/hG3yHDALq6U>
4. Розспівка «Ненька Україна»
<https://youtu.be/hG3yHDALq6U>
5. Розспівка-караоке «Осінь грає на дуду»
https://youtu.be/LVhpn_9rLIc

ДОДАТОК Б

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Франасенко Марія Георгіївна
учасниц(а) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - поважливого ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й ревізійного кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання початкового й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використання методів досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання посилань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та промозоженню традицій університету, формуванню його шкільного іміджу;
  - не чинити протиприродних і не сприяти іншому шкоди іншим особам;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незалежно від її статі, віку, матеріального стану, соціальних становища, расової належності, релігійної й політичної переконаності;
  - не дискримінувати людей за підстави академічного статусу, а також за національною, расовою, статтю чи іншою належністю;
  - віднощально ставитися до своїх обов'язків, виконувати та суцільно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підробляти документи;
  - не поширювати неправдиву та непрофесійну інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за неспроможне отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну оцінки академічної оцінки;
  - не залучати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіку університету в закладах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не запрошувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних кар'єрних цілей;
  - не завдавати загроз власному здоров'ю або безпеці інших студентів та/або працівників.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі неспотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

15.11.2022 р.
(дата)

(підпис)

Марія Франасенко
(п'я, прізвище)